

L'ACORDIÓ DIATÒNIC

Josep Vicent Frechina

CRÈDIT: PER FRANCESC MARQUÈS

L'acordiò diatònic és un instrument amb una trajectòria peculiar. Difós per tot el món des de primeries de segle XX, fins al punt d'esdevenir l'instrument «nacional» en països tan allunyats com Euskadi (amb el nom de *trikitixa*), Louisiana (on protagonitza bona part del repertori *cajun*) o el Dagestan (on s'anomena *komouz*), representa el pont natural entre les arcaïques cultures rurals i la incipient modernitat urbana. La seua irrupció dins l'àmbit de les músiques tradicionals és tan fulminant com la seua posterior desaparició —almenys a casa nostra— durant els anys seixanta del segle que suara hem deixat. Versàtil, brillant i senzill, s'arropa sobtadament repertoris i funcionalitats d'altres instruments als quals desplaça tot revitalitzant un

folklore que començava a donar símptomes d'envelliment. Al continent europeu, potser l'instrument més afectat per l'arribada del nou giny siga la cornamusa. Les *bagpipes* britàniques, la *cabrette* occitana, la *zampogna* lucana, la gaita de boto aragonesa o el sac de la mitja cobla catalana, per citar uns pocs exemples, troben un acèrrim competidor en un instrument —*melodeon*, *accordéon*, *organetto*, *curdió*, *acordiò*— que és capaç de proporcionar, tot d'una, melodia, harmonia i ritme, que no presenta grans dificultats d'afinació i que permet un aprenentatge autodidacte. A més, la seua agilitat en l'articulació melòdica s'adiu amb les exigències interpretatives dels balls centreuropeus de moda —polques, valsos, masurques—, la qual cosa en propicia

una major penetració. O potser podem plantejar la causalitat en direcció contrària?

La història de l'acordiò s'inicia a finals del segle XVIII, quan l'arribada a Sant Petersburg d'un orgue de boca —ancestral instrument del sud-est asiàtic, les primeres notícies del qual es remunten al tercer mil·lenni abans de la nostra era—, dispara l'interès en el seu sistema d'inxes lliures, unes làmines metàl·liques que vibren sobre elles mateixes quan reben l'impuls d'un corrent d'aire. El 1821, l'alemany C. F. Buschann patenta l'harmònica, basada en un sistema similar, i, vuit anys més tard, l'armeni, instal·lat a Viena, Cyrillus Demian patenta l'acordiò i l'anglès Charles Wheatstone, la concertina. L'acordiò de Demian consistia en una

Publicitat de dues cases d'acordions valencianes que el 1935 comercialitzaven la marca «El Cid».

ACORDEONES (Fábrica de)
RAFAEL TORRES. Extenso y variado surtido en Acordeones DIATÓNICOS Y CROMÁTICOS. Armónicas. Violines. Guitarras. Bandurrias. Laúdes. Cuerdas y Fornituras. Juguetes musicales y mecánicos. Fábrica: Norte, 7. Teléfono 12670. Despacho: Santa Eulalia, 6. Teléfono 10763.

ALBERTO GARCÍA MARTÍNEZ, sucesor de Hijos de Clemente García. – Primera fábrica española de Acordeones y Juguetes.
Valencia (Païraix)

manxa unida a una caixa rectangular amb cinc botons que feien sonar cinc acords diferents. L'invent assoleix ràpidament una gran popularitat i genera una petita indústria que va introduint-hi millores com més va més sofisticades. Així, els primers exemplars que es comercialitzen posseeixen una botonera principal per a la mà dreta que realitza una escala diatònica –és a dir, sense alteracions– i que proporciona dues notes per botó segons es comprimesca o s'estire la manxa i un parell de botons per a l'altra mà. Pocs anys més tard, s'afeg una segona –i fins una tercera– tira de botons a la botonera principal i es multipliquen les possibilitats d'acompanyament en

augmentar de dos fins a setze els botons de baixos per a la mà esquerra. El 1850, F. Walter, a partir de l'acordió diatònic de tres tires de botons, inventa l'acordió cromàtic, que proporciona una nota per botó, independentment de la direcció en què s'acione la manxa, i que és capaç de realitzar les escales amb totes les alteracions. Finalment, el 1859, el francès M. Bousson substitueix la botonera triple per un teclat de piano amb la qual cosa l'instrument rep la benedicció definitiva de les elits musicals.

A terres catalanes, l'acordió s'introdueix per dos canals diferents, el Pirineu i els ports de mar, i durant

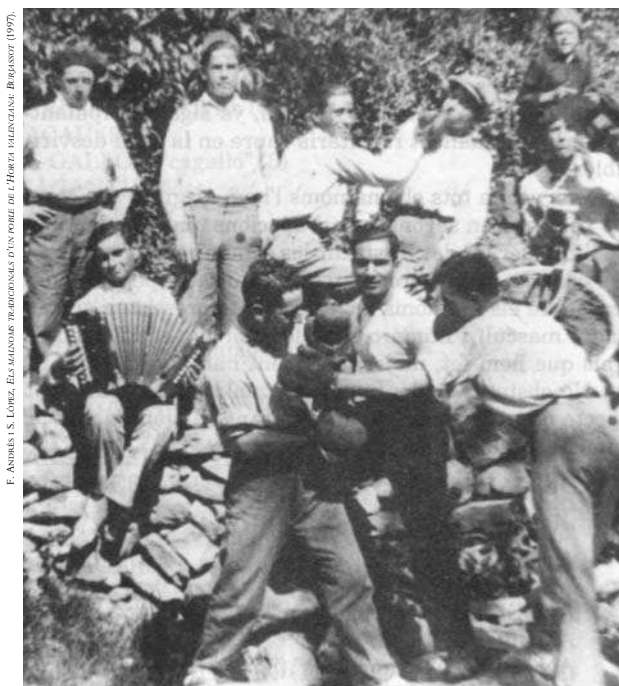
el decenni que precedeix la guerra del 1936 esdevé, possiblement, l'instrument més tocat a les muntanyes pirinenques i la major part de contrades rurals del país. A València es funda la fàbrica d'acordions El Cid, que entra en franca competència amb els proveïdors exteriors –bàsicament italians (Paolo Soprani), alemanys (Hohner) i francesos (François Dédenis). El seu acordió diatònic posseeix dues tires de botons i vuit baixos i de la seua acceptació entre les classes populars de la ciutat –i una extensa rogalia– dona bona fe la seua presència habitual a les fotografies de l'època. Hom encara recorda alguns sonadors d'anomenada com Vicent d'Anna, de Puçol; Vicentet el Pallús, de Massalfassar, o Ximo Paula, de Burjassot.

Cap als anys cinquanta del segle XX, l'ús de l'acordió a balls d'envelat, festes populars i reunions d'amics comença a entrar en una clara regressió i cap a finals dels anys seixanta només hi resta un reduït grup de acordionistes al Pirineu. De fet, el 1975, quan Artur Blasco inicia la seua recerca a les comarques pirinenques, tan sols troba un sonador en actiu: Ricard Muntané, *el Fiter*, de Canelles de Fígols (l'Alt Urgell).

Justament, Artur Blasco és el màxim responsable del procés de recuperació de què ha gaudit l'acordió diatònic als Països Catalans en els darrers vint-i-cinc anys. És ell qui feu baixar els acordions de les golfes dels masos, qui engrescà els vells sonadors perquè retrobaren melodies i qui encetà el camí de redignificació de l'instrument. Des d'aleshores, la seua tasca ha estat tenaç i reeixida: el 2 d'agost de 1976 organitza a Arsèguel (l'Alt Urgell), amb Josep Porta i Gaspar Viladomat, la Primera Trobada amb els Acordionistes del Pirineu; el 1984 es constitueix l'associació *Arsèguel i els acordionistes del Pirineu*; el 1985 s'engeguen els primers cursos d'acordió diatònic i el 1988 s'inaugura, al mateix Arsèguel, el Museu de l'Acordió.

Excursió a Serra d'un grup d'amics de Burjassot (l'Horta) el 1933.
 L'acordionista és Joaquim Bueno, Ximo Paula.

F. ANIBALÉS I. LÓPEZ. Els acordionistes pirinenques d'excursió de l'Horta de València (Burjassot) (1933).

La generació dels vells acordionistes pirinencs –Josep Jordana, el Comare, de Toloriu (l'Alt Urgell), Josep Planas, el Jepetó, d'Ansovell (l'Alt Urgell), Sebastià Clot, el Ferrer, d'Arànsers (la Cerdanya), Josep Farré, Ferrets, de València d'Àneu (el Pallars Sobirà)...– troba el seu relleu «natural» en una primera generació d'acordionistes adscrits al nou moviment *folkie* –el propi Artur Blasco, Pere Pau Jiménez, Maties Mazarico, Jordi Roura, Amadeu Rosell, Amadeu Vidal, Vicent Pastor o Francesc Marimon, proselitista incansable i autor d'un mètode per a l'instrument– que, al seu torn, ja està donant pas a una segona generació més preparada tècnicament –Cati Plana (Sol de Nit) i Carles Belda (Pomada) en serien la punta de llança–, que converteix l'acordiò en un important instrument solista tot emulant-ne els grans intèrprets internacionals –Riccardo Tesi, Totore Chessa, John Kirkpatrick, Sharon Shanon, Kepa Junkera, Norbert Pignol, Stéphane Milleret– i que ens augura un futur molt falaguer.

DISCOGRAFIA

Documents sonors

DD.AA. *Trobada amb els acordionistes del Pirineu*, Martana, L.1002

DD.AA. *Trobada d'acordionistes del Pirineu*, AUVI, L3 TP271

DD.AA. *Canten els vells del Pirineu*, AUVI, L7 450

DD.AA. *Trobada amb els acordionistes del Pirineu*, M.T.M./Tram, 08-C

El diatònic al folk (selecció)

LA PORTÀTIL FM, *Ball al diatònic*, Tralla Records, LPM-1

EL PONT D'ARCALÍS, *Balls i cançons del Pirineu*, Tram, TRM-0109CD

TRES FAN BALL, *Fadrina Poruga*, Difusió Mediterrània, DMFCD-10

TURURUT BONAIGUA, *Ball Pagés*, Edivox, 616

Esteve Tarrés, l'Estevet Sastre, de l'Alzina d'Alinyà (l'Alt Urgell), amb un Paolo Soprani de 2 files de botons i 8 baixos.

DD.AA., *L'acordiò, un món de sons*, POMADA, *El disc 1 de...*, autoedició
SOL DE NIT, B-91 00-SN, Clave Records, 2014-CD

Altres tradicions

DD.AA., *Organetto e Tarantelle*, Taranta, CD0028-TA02

TOTORE CHessa, *Organittos*, Robi Droli-New Tone, NT 6743

RICCARDO TESI, *Il ballo della lepre*, Music and Words, MWCD4001

DD.AA., *Triki 1. Diatonic Dynamite*, Elkar, KD-431

KEPA JUNKERA, JOHN KIRKPATRICK I RICCARDO TESI, *Trans-Europe Diatonique*, Silex, Y 225026

JOHN KIRKPATRICK, *One man and his box*, Music and Words, MWCD4024

JOHN J. KIMMEL, *John J. Kimmel, Leader*, LED 2060

VERD E BLU, *Musica de Gasconha*, Menestrèrs Gascons, MG 008

Una de les sales del Museu de l'Acordiò d'Arséguel (l'Alt Urgell).

TOTHOM POT ARRIBAR A TOCAR EL DIATÒNIC

Francesc Marimón

L'acordió diatònic l'ha fet sonar gent que li ha admirat la seva simplicitat i enamorat les seves possibilitats, gent que ha entès com és agraït, dòcil, humil, confiat i autònom com ells mateixos. Nascut i difòs a l'Europa de mitjan segle XIX (un instrument recent, per tant) va emigrar a Amèrica i va anar sofrint modificacions fins a arribar, just al tombant de segle, al seu màxim desenvolupament: l'acordió-piano, o piano dels pobres, o acordió que ja pot tocar en tots els tons.

Però l'acordió primitiu, l'acordió diatònic, no va desaparèixer. Va seguir en mans de gent com la descrita al començament, gent que no sabia que se'l qualifica de diatònic perquè fa dues escales diatòniques, la de **DO MAJOR** (Do, Re, Mi, Fa, Sol, La, Si, Do) i la de **SOL MAJOR** (Sol, La, Si, Do, Re, Mi, Fa#, Sol). També toca àgilment les melodies que estiguin en el to de **LA MENOR**, el que surt de tocar les mateixes notes de l'escala de Do, però relacionades entre elles de manera diferent (La, Si, Do, Re, Mi, Fa, Sol, La). Això si és de dues files i està afinat en Sol/Do. La disposició de notes habitual, amb una mínima variació que crec pot ajudar molt als neòfits i als veterans, és:

G	Sol	C	Do
D	Re	G	Sol
E	Mi	F	Fa
Am	La	F	Fa

Sol#3	Sib3	Do3	Mi3	Sol3	Do4	Mi4	Sol4	Do5	Mi5	
Sol#3	Sib3	Re3	Fa3	La3	Si3	Re5	Fa4	La4	Si4	
Do#3	Re#4	Sol2	Si2	Re3	Sol3	Si3	Re4	Sol4	Si4	Re5
Re#3	Do#4	La2	Do3	Mi3	Fa#3	La3	Do4	Mi4	Fa#4	La4

A mi em fa companyia, m'agrada estudiar-lo, retocar una melodia que saps que hauria de quedar més neta, mirar de posar-hi unes segones veus, fer uns acords i unes notes breus imaginant que acompanyo un violí i, cap al final, provar de fer alguna variació a imitació dels solos que fan els bons músics amb qui comparteixo belles estones gràcies a aquest instrument.

Insisteixen els de *Caramella* que parli de la seva història, de la seva recuperació. D'història, en majúscules, no n'hi ha, hi ha mil històries personals que han mort amb els seus músics i hi haurà mil històries més que estaran naixent. Vam conèixer als avis del Pirineu i ens van fer de mestres sense ensenyar-nos res. Tocaven la música que ells havien conegut, les tocaven orgullosos, però sabent que no era gran cosa. N'havien après ells sols, és clar, amb alguna referència d'algú que també n'havia après sol o que potser alguna cosa li havien ensenyat. Hi tenien molta afició, però tots tenien algun ofici, o tenien l'ofici de tothom: alguna vaca, potser algun porc, un tros de terra o un ramat. No tenien un estil, ni tan sols tenien tots el mateix tipus d'acordió, però com que eren catalans, tocaven un tipus de repertori, i el tocaven d'una manera que els hi venia de molt lluny; els nostres diatònics sonaven ben diferent dels dels altres països que tenim al voltant.

Tothom pot arribar a tocar el diatònic, sobretot si es té present que amb poca cosa, només que soni una cançó o una senzilla melodia tradicional, ja queda bonic. El millor per aprendre a tocar-lo (a part de tenir-ne moltes ganes, de ser constant i d'haver-se'n comprat un) és ser propietari, o voler ser-ho, d'un tresor, el de gaudir estudiant, de trobar gust en aprendre, veure com en el transcurs dels dies et trobes dalt de muntanyes que no et pensaves que es rendissin als teus peus, que et semblen magnífiques només perquè les has pujat tu sol, i això és bonic.

Els qui sàpiguen tocar una mica poden ensenyar a agafar l'instrument, i tothom que vulgui pot intentar ser-ne professor, però haurà de ser, com haurien de ser tots els mestres i tots els metges, i els escriptors, i els músics, prudent, observador, autocrític, respectuós amb qui tingui davant i amb l'esglaonament lògic que tot aprenentatge té. Massa dies he vist alumnes que tocaven rareses difícils, desordenades i a pinyó fixe, i que eren incapaços de trobar el gust en estudiar i gaudir d'una coneguda melodia que sabien des de petits.

El diatònic, igual que la seva germana petita, l'armònica, va bufant i aspirant segons cada nota que hagi de fer, i això dóna un aire alegre i viu al que surt de dintre seu. En canvi l'acordió-piano, igual que el seu pare, l'armòniunum, va manxant, tant si és amb el braç o amb els peus i, per aconseguir fer alegre una cançó, a vegades ha de suar molt. Té, però, totes les notes i pot tocar en tots els tons. Però una cosa és tenir-ho i l'altra fer-ho anar. Per aprendre a tocar l'acordió gran cal estudiar música, i harmonia, sinó no sabries quins baixos i acords et caldria anar apretant.

Hi ha qui diu que aviat tindrem virtuoses de l'instrument, jo dic que m'és igual si n'hi ha o no. El que importa és que la gent que toqui el diatònic, i que n'hi hagi força, vagi arribant, cadascú com pugui, a algun lloc. Jo, el darrer dissabte del passat juliol vaig arribar a tocar a Arsèguel, i vaig aconseguir endur-me'n un record entranyable que em va acompanyar tot l'estiu. Ara em toca seguir estudiant i tornar a imaginar-me algun lloc on pugui arribar.

Nota: hi ha centenars de llibres "PUNT DE TROBADA-II". El venem als músics interessats i el regalem a agrupacions de cultura popular, escoles de música o associacions que ens el demanin. Contacteu directament amb mi al 934570031.

